

ALTIN ORDA, OSMANLI VE MEMLÜKLERİN AKSAK TİMUR'A KARŞI BİRLİK KURMA MESELESİNE DAİR

İlnur Mirgaliyev*

Özet

Bu makalede Altın Orda, Osmanlı ve Memlûkler arasında Timur'a karşı kurulan ittifak incelenmektedir. Altın Orda'nın Osmanlı ve Memlûklerle olan ilişkileri her zaman dostane idi. Üç ülke için de tehlike arz eden ortak bir düşmanın tarih sahnesine çıkması ise birbirlerine yakın coğrafyada kurulmuş olan bu ülkeleri ayrıca gerek siyasi gerekse de askeri bir beraberliğe zorluyordu. XIII-XIV. yüzyıllarda İlhanlılar bu devletler için bir tehdit oluştururken, XIV. yüzyılın sonlarından itibaren Timur ve seferleri adı geçen devletler için bir tehlike arz etmeye başlamıştır. Timur'un yayılmacılık politikasına karşı Altın Orda, Osmanlı ve Memlûkler ortak hareket etmeye başlamışlardır. Ancak her ne kadar taraflar Timur karşıtı bir ittifak kursalar da birlikte hareket etmeyi başaramayan ittifak üyeleri, tek tek sırasıyla Timur tarafından bozguna uğratılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Altın Orda, Tatarlar, Osmanlı, Memlûkler, Timur.

Abstract

This article analyzes the alliance made against Timur between Golden Horde, The Ottomans and the Mamluk Kingdom. The relationship of the Golden Horde with the Ottomans and the Mamluk Kingdom had always been friendly. After the common enemy appears on stage, these three countries were forced to make an alliance with each other both on political and military issues since these countries were located closely and the common enemy were threatening all of them. While Ilhanid posed a threat for these countries in the XIII-XIV centuries, after the end of the XIV. Century, Timur and his expeditions started to be dangerous for these countries. Against the irridentist policies of Timur, The Golden Horde started to act in union with the Ottomans and the Mamluk Kingdom. Although the countries have established an alliance against Timur, they have failed to act together which resulted in the defeat of them by Timur one by one in order.

Key Words: Golden Horde, Tatars, Ottmomans, Mamluk Kingdom, Timur.

XIII. yüzyıl birçok Avrasya halkı için dönüm noktası oldu. Dünyanın büyük bir kısmını etkileyen Moğol fetihleri bu dönemde gerçekleşti. Yine bu dönemde çok sayıda yeni devlet haritalara adını yazdırdı ve dünyanın jeopoliti-

* Dr., Tataristan İlimler Akademisi. dilynur1976@mail.ru.

tiği tamamen değişmiş oldu. Bu değişimlerin başında Avrasya coğrafyasına neredeyse üç asır hâkim olan Altın Orda Devleti'nin kurulması ve Mısır'da Türk kökenli Memlük Kıpçaklarının iktidarı ele geçirmeleri gelmektedir. Uluslar arası arenadaki gelişmeler ise bu iki ülkenin yakınlaşmasına neden oldu. Aynı kök, aynı din ve benzer amaçlar, Altın Orda ile Memlüklerin işbirliğine gitmelerini sağladı. Nitekim Memlüklü Sultanı'nın "Biz ve Tatarlar, aynı soydanız, biz birbirimizden vazgeçmeyeceğiz" şeklindeki sözleri¹ tarafların ortak yanlarını doğrulamaktadır.

Altın Orda'yı kuran Çengizogulları İslamiyet'i kabul ederek Kıpçaklar arasında asimile oldular.² Ancak, kendileriyle getirdikleri Tatar ismi,³ Deşt-i Kıpçak'taki Türkler ile daha sonra bölgeye gelen Türk kavimleri tarafından benimsenmiştir. Bu kavimler birleşerek Doğu Avrupa, Bizans, Kafkaslar, İran ve Orta Asya'da savaşıyan dünya çapında bir ulusun ortaya çıkmasını sağladılar. Altın Orda toprakları içerisinde daha sonra Tatar adını alacak bir ulus şekillenirken, Altın Orda Devleti'nin toprakları da her geçen gün genişlemiş ve sonunda Deşt-i Kıpçak, Hârezm, Kuzey Kafkaslar, Kırım ve İdil-Bulgar Devleti, Altın Orda'nın içerisinde yer almıştır.⁴ Uluslar arası arenadaki gelişmeler ile Altın Orda'nın sosyo-ekonomik yapısı, baştan beri Mısır Memlükleriyle işbirliğine gitmesine neden olmuştur. Mısır Sultanı'nın Memlükleri'nin Kıpçak kökenli olmaları ve Altın Orda'nın içerisinde yer alan Kırım'ın köle pazarlarında satın alınmış olması da bu işbirliğini hızlandırmıştır.

Mısır'da iktidarı ele geçiren söz konusu Kıpçak-memlükler çok geçmeden Hülagü Han'ın yıktığı Abbasi halifeliğini yeniden canlandırdıkları gibi, Hülagü'nün askerlerini de mağlup ederek daha fazla yayılmalarını engellemiş, Haçlıları Yakın Doğu'dan uzaklaştırmış, Kilikya ile Küçük Ermenistan'ı yok etmiş ve sınırlarına Suriye, Filistin, Hicaz, Kuzey Afrika ve Kıbrıs topraklarını dâhil ederek muntazam bir güç haline gelmişlerdir.⁵ Bütün bu güçlerine rağmen, Memlük sultanları, Altın Orda hanlarının himayesini ka-

¹ Emin el-Holi, *Syazi mejdu Nilom i Volgoy v XIII-XIV Vekah*, Moskova 1962, s. 11.

² Arap tarihçisi el-'Omerî bu olayı şu şekilde anlatmaktadır: "Bu devlet (Altın Orda) eskiden Kıpçakların yurdu idi. Lâkin, Tatarlar (yani Moğollar) tarafından işgal edilince, Kıpçaklar onlara tâbi oldular. Sonra (Tatarlar) onlarla (Kıpçaklarla) karıştılar ve akraba oldular. Toprak, onların (Tatarların) tabiat ve soylarına galip geldi. Tatarlar tamamen Kıpçaklaştılar." Bkz. el-'Omerî, *Mesâlikü'l-emsâr fî memâlikü'l-emsâr, Mesâlikü'l-emsâr fî memâlikü'l-emsâr*, Tiesenhansen, *Altın Ordu Devleti Tarihine Ait Metinler I*, Çev. İ. Hakkı İzmirli, İstanbul 1941, s. 372-373.

³ Tatar ismi ile ilgili geniş bilgi için bkz. İlyas Kamalov, "Tatar Adının Tarihçesi", *Avrasya Fatihleri Tatarlar*, haz. İlyas Kamalov, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007, s. 11-34.

⁴ Altın Orda coğrafyası için bkz. V. L., Yegorov, *Zolotaya Orda: Mifi i Realnosti*, Moskova 1990.

⁵ XIII-XV. yüzyıl Orta Doğu'daki gelişmeler için bkz. İlyas Kamalov, *Moğolların Kafkasya Politikası*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003.

bul etmişlerdir.⁶ Ancak vassallık gibi görünen bu durum, Tatar hanının hut-belerde adının geçmesinden başka bir yükümlülüğü getirmiyordu.

Altın Orda ve Memlûklerin zirvede olduğu bir dönemde daha sonra tarihin en büyük imparatorlukların biri haline gelecek bir başka devlet daha kuruldu. Kurucusu Osman'dan adını alan bu devlet, başlangıçta Moğolların ve Memlûklerin ilgi alanı olan Doğu'ya pek önem vermemiştir. Ayrıca, Anadolu'nun da dâhil olduğu Doğu, o dönemde İlhanlıların kontrolündeydi. Peki, Osmanlıların Altın Orda ile ilişkileri ne durumdaydı?

Bu dönem Altın Orda-Osmanlı ilişkilerine dair kaynaklarda hiçbir bilgi yoktur. Ancak, bu ilişkilerin dostça olduğu yönünde bazı tahminlerde bulunmak mümkündür. En başta her iki ülke de, İslam ülkesiydi. Ayrıca Osmanlı devletinin ideolojisinin temelinde İslam'ı yayma hususu yatmaktaydı. Yine Altın Orda hanlarının, uzun süre payen kalan ve Hristiyanları koruyan düşmanları İlhanlılar'ın topraklarında Müslüman bir ülkenin kuruluşundan memnun kalmaları gerekirdi. Görüşümüzü doğrulayan bir başka husus ise, Altın Orda'nın Selçuklular ile dostane ilişkilerde bulunmasıdır. Nitekim Berke Han'ın Selçuklu sultanı II. İzzeddin'i Bizans esaretinden kurtardığı bilinmektedir.⁷

XIV. yüzyılın sonlarında İlhanlılar tarih sahnesinden çekilmiş, Osmanlılar ise Anadolu'yu kontrolleri altına almışlardı. Buna rağmen, Altın Orda ile Osmanlılar, rekabetten ziyade işbirliği içerisinde olmuşlardır. Zira, bu dönemde tarih sahnesine bir başka aktör daha çıkmıştır. Aksak Timur,⁸ gerek Altın Orda için, gerekse Osmanlı için bir tehlike arz etmeye başlamıştır.

⁶ A. N. Polyak, "Noviye Arabskiye Materialı Pozdnego Srednevekoviya o Vostochnoy i Tsentralnoy Yevrope", *Vostochniye Istochniki Po istoriyi Narodov Yugo-Vostochnoy i Tsentralnoy Yevropi*, Moskova 1964, s. 29.

⁷ İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknamesinden Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, Çev. N. Gencosman, Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s. 268; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, *Müsâmeretü'l-ahbâr ve musâyeretu'l-ahyâr*, Çev. M. Öztürk, TTK, Ankara 2000, s. 56-57. Altın Orda-Osmanlı Münasebetleri için bkz. İ. Kamalov-İ. Mirgaliyev, "Altın Orda-Osmanlı Münasebetleri", *Akademik Bakış*, II/3 (Kış 2008), s. 187-198.

⁸ Tatar tarih ilminde Timur, "Aksak Timur" olarak bilinmektedir. Tatar tarihçilerinin, Timur'u böyle adlandırmalarının nedeni, onun gerçekten de aksak olmasının yanı sıra, onu aşağılama isteğine sahip olmalarıdır. Nevai ve Timur ile Timuruların diğer methiyecileri de Tatarlar arasında hiç popüler değildi. Hatta Nakşibendî tarikatı dahi ancak XVIII. yüzyıldan itibaren popüler olmaya başlamıştır. Mercanî gibi ihtilal öncesi Tatar tarihçileri, Timur'a karşı olan tutumlarını gizlemiyor ve onu "Allahsız" olarak nitelendiriyorlardı. Timur'un methiyecilerin hikâyelerindeki Timur'un Müslümanlığı ile ilgili satırlara rağmen, onun sürdürdüğü hayat tarzı ve toprağa verilmiş şekli, onun putperest olduğunu ileri sürmek mümkündür. Timur'un ülkesindeki ahlaksızlıklar birçok kaynakta ayrıntılı anlatılmıştır. Örneğin Gonsales, Timur ülkesindeki içki meclislerinden çok ayrıntılı bahsetmektedir. Daha sonra Timur'un oğlu ve torunlarının sarayındaki tarihçiler, "günahlarından" dolayı İslam ülkelerini cezalandıran Aksak Timur'u "kıskaç Müslüman" olarak nitelendirmişlerdir. Timur'un defin töreni ile ilgili makalesinde V. V. Barthold, mazoleydeki İslamiyet ile bağdaşmayan putperest süslemelerin ancak oğlu Şahrüh tarafından 1409 yılında kaldırıldığını yazmaktadır. Bkz. V. V. Barthold, "O Pogrebeniyi Timura", *Tamerlan: Epoha. Liçnosty. Deyaniya*, ed. R. Rahmanaliyeva, Moskova 1992, s. 492.

Yazılı kaynaklar, Altın Orda ile Osmanlı'nın bu düşmana karşı ortak hareket etmeye karar verdiklerini yazmaktadırlar.⁹

Toktamış Han'ın Cuci Ulusu'nun uluslar arası arenadaki konumunu yeniden güçlendirmeye yönelik politikası, Timur'un mukavemeti ile karşılaştı.¹⁰ Zira, güçlü ve istikrara kavuşturulan Altın Orda er yada geç Timur'un yayılmacılık politikası önünde bir engel teşkil edecekti. 1370'lerde Aksak Timur, Altın Orda'nın Harezmi ulusunu ele geçirmeye çalıştı. Ancak Toktamış Han'ın ülke içinde birliği sağlama yönündeki aktif siyaseti, Timur'un amacına ulaşmasını engelledi. 1380'lerde ise Toktamış Han, Altın Orda'nın güçlendirilmesi amacıyla yeni adımlar atmaktadır. Nitekim dönemin uluslar arası jeopolitiğinde Altın Orda'nın yeri ve önemi tartışılmazdı. Eğer 1375 yılına kadar Cuci Ulusu ile Timur arasında herhangi bir sorun yaşanmadıysa da, çok geçmeden taraflar, amansız mücadeleye giriştiler. Bu mücadelenin en önemli nedeni ise, Aksak Timur'un yayılmacılık politikası neticesinde sınırlarını Altın Orda'ya kadar dayatması oldu. Taraflar arasındaki savaş tam on yıl boyunca devam etti. Bununla birlikte Timur'un söz konusu yayılmacılık politikası, sadece Altın Orda'nın değil, diğer ülkelerin çıkarlarını da tehdit etmeye başladı. Bu ülkelerin başında hiç şüphesiz Osmanlı ile Memlûkler gelmektedir. Timur'un saldırdığı en güçlü iki ülke olan Osmanlı ve Memlûkler, yine dönemin bir başka önemli gücü olan Altın Orda'nın eski müttefikleriydi. Böylece bu üç ülkeyi birleştiren husus, Timur'un saldırıları oldu.¹¹ Yine üçlü arasındaki ortak noktalardan biri de saldırıya uğrayan ülkeler arasında ancak bu üçü, Timur'a gerek askeri, gerekse diplomatik açıdan bir şekilde karşı koymaya çalışmalarıdır. Diplomatik mukavemetin başında ise hiç şüphesiz bu üç ülkenin Timur'a karşı koalisyon kurma yönündeki adımlar gelmektedir.

Bugüne kadar söz konusu koalisyon konusuna, tarih ilminde neredeyse hiç değinilmemiştir. Ana kaynaklar da bu konuda fazla bilgi vermemektedirler. Kaynaklarda Timur'a karşı ortak hareket edilmesi yönünde tarafların görüşmeler yürüttükleri belirtilse de, fiiliyatta bunu başarıp başaramadıkları konusu aydınlatılmış değildir. Timur'un düşmanlarının kendi aralarındaki görüşmeler hakkında İbn Dukmak, İbnü'l-Furat, el-Kalkaşandi, el-Makrizi, el-Asadî, el-Askalani ve el-Aynî gibi Arap kaynakları bilgi vermek-

⁹ Takkuş Muhammed Sahil, *İstoriya Mamlükov v Egipte i Siryi 1250-1517 Goda*, Beyrut 1998, s. 382-390.

¹⁰ Toktamış-Timur mücadelesi için bkz. İlnur Mirgaliyev, *Voyrı Toktamış Hana s Aksak Timurom*, Kazan 2003.

¹¹ İbn Tagrıberdî, Timur karşıtı oluşturulan koalisyonla Tatar Hanı Toktamış, Osmanlı Sultanı Beyazid, Memlûk Sultanı Berkuk, Sivas emiri Ahmed Burhaneddin, Karakoyunlu Kara Yusuf, Celairi, Mardin ve Türkmen emirleri dahil olduklarını yazmaktadır. Bkz. İ. M. Mirgaliyev-L. İ. Nuraneyev, "Perelistivaya İstoriyu Sultanata Mamlükov", *Eho Vekov*, S. 1-2 (2003), s. 183-187. Ancak Ezher Muhammedî, koalisyonu "üçlü" olarak nitelendirmiş ve diğer katılıclardan hiç bahsetmemiştir. Bkz. E. Muhammedi, "Altın Ordu, Osmanlı İmparatorluğu ve Mısır Arasındaki Üçlü İttifak", *XIII. Turk Tarihi Kongresi. Bildiri Özetleri*, Ankara, 1999, s. 136.

tedirler.¹² Yine İbn Tagriberdi¹³ Osmanlı, Altın Orda ve Memlüklerin Timur'a karşı ortak askerî birlik kurmak istediklerini yazmaktadırlar. Yine Timur karşıtı koalisyonun mevcudiyetinden, Tatar hanlarının Osmanlı sultanlarına yazdıkları mektuplarda da bahsedilmektedir.¹⁴ Bununla birlikte Timur'un söz konusu ülkelerle savaşlarına baktığımızda, böyle bir koalisyonun ancak kağıt üzerinde kaldığı, ortak askeri hareketlerin yapılmadığı sonucuna varmak mümkündür. Bunun birkaç önemli nedeni mevcuttur.

İlk olarak, üç ülke arasındaki görüşmelerin ancak 1394 yılında yapılmaya başladığını unutmamak gerekmektedir. Bu tarihte Timur, kendi topraklarını söz konusu ülkelerin sınırlarına kadar genişletmeyi başarmıştı. İkinci önemli neden ise, Timur'un bu koalisyonun önüne geçmek için söz konusu ülkelerle görüşmeler yapması¹⁵ ve diplomatik başarısı sayesinde bu üç ülkeyi ayrı ayrı mağlup etmeye başarmasıdır. Üçüncü olarak da Altın Orda, Osmanlı ve Memlükler arasında görüşmelerin yapıldığı bir dönemde, Timur Altın Orda birliklerini mağlup etmişti. Timur'un bu darbesi neticesinde Altın Orda'nın uluslararası arenadaki konumu zayıflamıştı. Böylece Timur karşıtı koalisyon faaliyete geçmeden önce koalisyon dağılmış oldu.

Peki Altın Orda, Osmanlı ve Memlükler arasında gerçekten de bir koalisyon kurulmuş muydu? Altın Orda tarihi araştırmacısı Tatar tarihçisi M. G. Safargaliyev, böyle bir koalisyonun gerçekten de kurulduğunu yazmaktadır.¹⁶ Safargaliyev'den sonraki tarihçiler ise, bu konuya ya önem vermemiş, ya da Safargaliyev'in görüşünü tekrarlamışlardır.

Bu konuya hiç şüphesiz Türk ve Arap tarihçileri de önem vermişlerdir. A. N. Kurat, Z. V. Togan ve M. Kafalı çok kısa da olsa çalışmalarında bu konuya değinmişlerdir. Diğer taraftan Osmanlı Tarihi araştırmacıları, Osmanlı'nın dış politikasını incelerken Altın Orda Devleti'ne neredeyse hiç yer vermemektedirler. Konuya değinenler ise B. Spuler'e¹⁷ atıfta bulunmakla sınırlı kalmaktadırlar. Türk araştırmacıları bu koalisyondan bahsederken

¹² V. G. Tiesenhausen, *Sbornik Materialov, Otnosyaşihya k istoriyi Zolotoy Ordı*, I, S. Petersburg 1884, s. 329, 363, 448, 453, 531.

¹³ Abu L-Mahasin ibn Taghri Birdi. *History of Egypt 1382-1469 A.D., I*, Translated from the Arabic annals of Abu L-Mahasin ibn Taghri Birdi by W. Popper, Berkley-Los Angeles 1954, s. 149.

¹⁴ A. N. Kurat, *Topkapı Sarayı Müzeyi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler*, DTCDF Yayınları, İstanbul 1940, s. 14; Melek Özyetgin, *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelemesi*, Ankara 1996, s. 139.

¹⁵ İ. M. Mirgaleyev, *Politiceskaya İstoriya Zolotoy Ordı Perioda Pravleniya Toktamış Hana*, Kazan 2003, s. 129.

¹⁶ M. G. Safargaliyev, *Raspad Zolotoy Ordı, Na Stike Kontinentov i Tsvilizatsiy (İz Opıta Obrazovaniya i Raspada İmperiy X-XVI Vekov)*, Moskova 1996, s. 405.

¹⁷ B. Spuler, *Die Goldene Horde, Die Mongolen in Ruzland 1223-1502*, Leipzig 1943.

ancak Uluğ-Muhammed'in Osmanlı Sultanına yazdığı mektuba¹⁸ dayanmaktadır.

Türk tarihçileri arasında çalışmasında konuya en fazla yer veren A. N. Kurat, Altın Orda ile Osmanlı'nın yakınlaşmasında Timur'un büyük rol oynadığını, ancak Toktamış'ın ne de Sultan Beyazıt'ın Aksak Timur'un yayılmacılık politikasını kendileri için tehlike arz ettiğini tam anlamıyla idrak edemediklerini yazmaktadır. Kurat, gerek Toktamış'ın gerekse Beyazıt'ın kendi başlarına Timur'la baş edebileceklerini düşündüklerini yazmakta ve koalisyon konusuna hiç değinmeden konuyu kapatmaktadır.¹⁹

Görüldüğü gibi, Rus ve Türk tarihçileri her ne kadar Timur karşıtı bir koalisyonun mevcudiyetinin mümkün olduğunu dile getirseler de, bu konuda kesin bir neticeye varmamaktadırlar. Arap kaynakları ise böyle bir koalisyonun varlığından şüphe etmemektedirler. Biz ise, Altın Orda, Osmanlı ve Memlükler arasında Timur karşıtı koalisyonun kurulduğu görüşündeyiz. Taraflar arasındaki görüşmeler 1394 yılı boyunca sürmüş ve büyük ihtimalle 1395 yılının başlarında taraflar Timur'a karşı ortak hareket etme konusunda bir anlaşmaya varmışlardır. Ancak, bu görüşmelerin sürdüğü dönemde koalisyon taraftarlarından biri olan Altın Orda, Timur tarafından bozguna uğratılmıştır. Altın Orda'dan sonra Osmanlı da yenilgiye uğramıştır. Böylece Timur karşıtı bir anlaşmanın yapıldığını, ancak tarafların harekete geçmeden ayrı ayrı bozguna uğratıldığını ve böylece koalisyonun hayata geçmesinin engellendiğini söylemek mümkündür. Taraflar, hareketlerini koordine etmekten uzak oldukları için, Timur'a karşı tek tek mücadele etmek zorunda kalmış ve neticede yenilmekten kurtulamamışlardır.

KAYNAKÇA

ABUL-MAHASİN İBN TAGHRİ BİRDİ, *History of Egypt 1382-1469 A.D., I*, Translated from the Arabic annals of Abu L-Mahasin ibn Taghri Birdi by W.Popper, Berkley-Los Angeles 1954, s. 149.

AKSARAYÎ, *Müsâmeretü'l-Ahbâr, Müsâmeretü'l-ahbâr ve musâyeretu'l-ahyâr*, Çev. M. Öztürk, TTK, Ankara 2000, s. 56-57.

BARTHOLD V. V., "O Pogrebeniyi Timura", *Tamerlan: Epoha. Liçnosty. Deyaniya*, ed. R. Rahmanaliyeva, Moskova 1992, s. 492.

EL-HOLİ Emin, *Svyazi mejdu Nilom i Volgoy v XIII-XIV Vekah*, Moskova 1962, s. 11.

¹⁸ A. N. Kurat, *Topkapı Sarayı Müzeyi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler*, s. 14; Melek Özyetgin, *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelemesi*, s. 139.

¹⁹ A. N. Kurat, *IV-XVIII Yüzyıllarında Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat Kitabevi, Moskova 1992, s. 139

- EL-'OMERÎ, *Mesâlikü'l-ebâr fî memâlikü'l-emsâr, Mesâlikü'l-ebâr fî memâlikü'l-emsâr*, Tiesenhausen, *Altın Ordu Devleti Tarihine Ait Metinler I*, Çev. İ. Hak-
kı İzmirli, İstanbul 1941, s. 372-373.
- İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknamesinden Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi,
Çev. N. Gencosman, Uzluk Basımevi, Ankara 1941, s. 268;
- KAMALOV İlyas -İ. Mirgaliyev, "Altın Orda-Osmanlı Münasebetleri", *Akademik
Bakış*, II/3 (Kış 2008), s. 187-198.
- KAMALOV İlyas, "Tatar Adının Tarihçesi", *Avrasya Fatih Tatarlar*, haz. İlyas
Kamalov, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007, s. 11-34.
- KAMALOV İlyas, *Moğolların Kafkasya Politikası*, Kaknüs Yayınları, İstanbul
2003.
- KURAT A. N., *IV-XVIII Yüzyıllarında Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve
Devletleri*, Murat Kitabevi, Moskova 1992, s. 139
- KURAT A. N., *Topkapı Sarayı Müzeyi Arşivindeki Altın Ordu, Kırım ve Türkistan
Hanlarına Ait Yarlık ve Bitikler*, DTCDY Yayınları, İstanbul 1940, s. 14
- MİRGALEYEV İ. M. -L. İ. Nuraneyev, "Perelistivaya İstoriyu Sultanata
Mamlükov", *Eho Vekov*, S. 1-2 (2003), s. 183-187.
- MİRGALEYEV İ. M., *Politiçeskaya İstoriya Zolotoy Ordı Perioda Pravleniya Tok-
tamış Hana*, Kazan 2003, s. 129.
- MİRGALİYEV İlnur, *Voynı Toktamış Hana s Aksak Timurom*, Kazan 2003.
- MUHAMMEDİ E., "Altın Ordu, Osmanlı İmparatorluğu ve Mısır Arasındaki Üçlü
İttifak", *XIII. Turk Tarihi Kongresi. Bildiri Özetleri*, Ankara, 1999, s. 136.
- ÖZYETGIN Melek, *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına Ait Yarlık ve Bitiklerin Dil
ve Üslûp İncelemesi*, Ankara 1996, s. 139.
- POLYAK A. N., "Noviye Arabskiye Materialı Pozdnego Srednevekovya o
Vostoçnoy i Tsentralnoy Yevrope", *Vostoçniye İstoçniki Po istoriyi
Narodov Yugo-Vostoçnoy i Tsentralnoy Yevropı*, Moskova 1964, s. 29.
- SAFARGALİYEV M. G., *Raspad Zolotoy Ordı, Na Stıke Kontinentov i Tsivilizatsiy
(İz Opıta Obrazovaniya i Raspada İmperiy X-XVI Vekov)*, Moskova 1996, s.
405.
- SAHİL Takkuş Muhammed, *İstoriya Mamlükov v Egipte i Sıriyi 1250-1517 Goda*,
Beyrut 1998, s. 382-390.
- SPULER B., *Die Goldene Horde, Die Mongolen in Ruzland 1223-1502*, Leipzig
1943.
- TİESENHAUSEN V. G., *Sbornik Materialov, Otnosyaşihya k istoriyi Zolotoy Ordı, I*,
S. Petersburg 1884, s. 329, 363, 448, 453, 531.
- YEGOROV V. L., *Zolotaya Orda: Mifi i Realnosti*, Moskova 1990.